

Digitaal onderwijs

STANDPUNT



Vlaamse Vereniging
van Studenten

Standpunt van de **Vlaamse Vereniging van Studenten** over **Digitaal onderwijs**, op vraag van de **Algemene Vergadering** op **3 oktober 2019**.

Uitgebracht in **Brussel** door het **Bureau** op **17 februari 2022** met **eenparigheid van stemmen**. Geldig tot en met **17 februari 2025**.

Dossierbeheerder(s): **Frédéric Piccavet**

Contactpersonen: **Dylan Couck, Frédéric Piccavet**

Code Standpunt: **2022/A**

Vervanging van standpunt: 2017/B

Inhoudsopgave

Situering	4
Definiëring	6
Visie van de Vlaamse Vereniging van Studenten op digitaal onderwijs	8
Opportunities van digitaal onderwijs	9
Digitaal onderwijs vraagt een sterke visie op onderwijs	9
Maart 2020, de plotse sprong in het duister	9
De nood aan een visie	9
Digitaal onderwijs vraagt een blijvende investering in het hoger onderwijs	11
Democratischer / nabijer onderwijs	13
Een duurzamer onderwijs	15
Herbekijken van lesopnames	17
Mogelijkheden voor internationalisation@home	20
Uitdagingen en bedreigingen van digitaal onderwijs	21
Kansenongelijkheid bij toegang tot hoger onderwijs	21
Ambigue rol van private partners in digitaal onderwijs	23
Sociale aspect van digitaal onderwijs	24
Learning analytics & privacy van de student	27
Learning analytics	27
Verzamelen van data	27
Gebruiken van data	28
Gebrek aan digitale vaardigheden	30
Praktijklessen en interactieve werkvormen	32
Gevaar op een verscholen besparingsoperatie	33
Opportunities van digitaal onderwijs	34

Digitaal onderwijs vraagt een sterke visie op onderwijs	34
Democratischer / nabijer onderwijs	34
Een duurzamer onderwijs	35
Herbekijken van lesopnames	35
Mogelijkheden voor internationalisation@home	36
Uitdagingen en bedreigingen van digitaal onderwijs	37
Kansenongelijkheid bij toegang tot hoger onderwijs	37
Ambigue rol van private partners bij het hoger onderwijs	37
Sociale aspect van digitaal onderwijs	37
Learning Analytics & privacy van de student	38
Gebrek aan digitale vaardigheden	39
Praktijklessen en interactieve werkvormen	39
Gevaar op een verscholen besparingsoperatie	40

1. Situering

De coronapandemie heeft het hoger onderwijs permanent veranderd. In maart 2020 werden de hogeronderwijsinstellingen verplicht om snel en plots, in een weekend tijd, over te schakelen op online onderwijs. De les- en leercontext van 270.000 studenten veranderde op een drastische manier. Studenten zaten niet langer collectief op de banken in de aula, maar individueel achter de laptop, tablet of smartphone op kot - of vooral - gewoon thuis. Ook het sociale en socialiserende aspect van het hoger onderwijs viel weg. Studenten werden bubbels, enkel en alleen verbonden door een scherm.

Hoewel de uitzonderlijke situatie van de pandemie het onderwijs op korte termijn drastisch veranderd heeft, is de digitalisering van het onderwijs op zich niets nieuws. Vandaag hebben meer dan 4 miljard personen toegang tot het internet, iets meer dan de helft van de wereldbevolking. In Vlaanderen gebruikt 99% van de jongeren van 16 tot 24 jaar wekelijks het internet.¹ De toenemende digitalisering is een maatschappelijke tendens en het hoger onderwijs stoomde zich voor de crisis, weliswaar met de nodige aarzeling, al enkele jaren klaar voor meer digitaal onderwijs.

De coronapandemie heeft de evolutie naar digitaal onderwijs echter sterk versneld en heeft het onderwijs op sommige vlakken vermoedelijk onomkeerbaar veranderd. De verandering van analoog lesgeven naar digitaal lesgeven brengt tal van opportuniteiten met zich mee voor het onderwijs, maar evenzeer diepgaande en disruptieve veranderingen. Er kunnen kritische vragen gesteld worden bij een al te snelle en ondoordachte evolutie richting meer online leren. Hebben alle studenten genoeg toegang tot de hardware die nodig is voor digitaal onderwijs? Zullen studenten uit kansarme milieus de digitale boot niet missen? Wat is de impact van online leren op de leer- en examenresultaten van studenten? En wat met de mentale en fysieke gevolgen van een overvloed aan digitaal onderwijs? Het zijn zaken die in dit standpunt aan bod komen.

Het is onvermijdelijk dat digitaal onderwijs ook na de coronapandemie een belangrijke rol zal spelen. De trend naar meer digitaal onderwijs is, net zoals elke andere technologie, niet zozeer iets waar je voor of tegen moet zijn. Digitalisering is in de eerste plaats een werkelijkheid, geen doctrine of ideologie en op zichzelf noch negatief, noch positief. Digitaal onderwijs is een realiteit en een die zal blijven. Het is de manier waarop we ons digitaal onderwijs inzetten en invullen die zal bepalen of de gevolgen ervan eerder negatief of positief zullen zijn.

¹ "Internetgebruik naar gebruiksfrequentie", Statistiek Vlaanderen, 2020, <https://www.statistiekvlaanderen.be/nl/internetgebruik-naar-gebruiksfrequentie#:~:text=99%25%20van%20de%20jongeren%20van,gebruikte%20in%202019%20wekelijks%20internet.>

De Vlaamse Vereniging van Studenten (VVS) liet zich eerder al uit over online leren en digitaal onderwijs. Dat gebeurde een eerste maal met een [standpunt "Online onderwijs"](#) in 2014 en in 2017 opnieuw met een herwerking van [dat standpunt](#). Dit standpunt slaat echter een nieuwe weg in door te vertrekken vanuit enerzijds een eigentijdse visie op digitaal onderwijs en anderzijds door de *learned lessons* vanuit de coronapandemie mee te nemen. We gaan dieper in op de opportuniteiten en uitdagingen van digitaal onderwijs. We starten evenwel met een afbakening van wat verstaan kan worden onder online of digitaal onderwijs.

2. Definiëring

De termen online leren, digitaal leren en *blended learning* worden wel eens door elkaar gebruikt. Het zijn koepel- of paraplu-begrippen geworden, waaronder zeer veel vormen van leren vallen. Hoewel de termen alle drie handelen over de kruisbestuiving van onderwijs en digitale technologieën, willen ze wel degelijk wat anders zeggen. Aangezien dit standpunt digitaal leren en onderwijs centraal stelt, is het belangrijk om de definiëring op scherp te stellen.

VVS definieert **digitaal leren** als iedere vorm van leren die wordt mogelijk gemaakt door digitale technologie of waarbij effectief gebruik gemaakt wordt van technologie ter ondersteuning van de instructie van de onderwijzer. Leren verwijst daarbij naar een intellectueel proces van het verwerven van nieuwe vaardigheden en kennis, door ervaring, studie of onderwijs. **Digitaal onderwijs** kan ruimer opgevat worden en staat voor onderwijs dat gebruik maakt van digitale technologie. Onderwijs moet daarbij gezien worden als een verhelderend proces van het ontvangen en verstrekken van kennis, door middel van systematische instructie.

Online leren is dan weer wat nauwer dan digitaal leren, gezien dat type leren enkel handelt over de online component, met name het feit dat het leren via het internet plaatsvindt. De Vlaamse Vereniging van Studenten definieert **online leren** daarom als iedere vorm van leren die via het internet verloopt. **Online onderwijs** is net zoals digitaal onderwijs wat ruimer en betekent voor ons onderwijs dat via het internet verloopt.

Digitaal onderwijs is met andere woorden het meeste ruime begrip. In dit standpunt kiezen we ervoor om dan ook met dit begrip verder aan de slag te gaan. In het hoger onderwijs wordt vaak ook gebruik gemaakt van andere begrippen zoals afstandsonderwijs, *blended learning* en hybride leren. Ter volledigheid duiden we hier kort wat we onder die begrippen verstaan.

Afstandsonderwijs is het volgen van onderwijs op afstand, veelal via de pc. Het gaat dus niet om een opleiding die volledig op afstand aangeboden wordt, noch om zelfstudie. In dat opzicht is afstandsonderwijs een synoniem van online onderwijs en is het een van de vele vormen van digitaal onderwijs.

Blended learning wordt dan weer gebruikt om een combinatie van digitale en analoge leeractiviteiten te beschrijven. De Vlaamse Vereniging van Studenten kiest ervoor om een brede definitie van *blended learning* te hanteren waarbij *blended learning* slaat op de combinatie van traditioneel onderwijs en digitaal/online onderwijs.

Hybrid learning tot slot gaat dan weer over de gelijktijdige combinatie van fysiek onderwijs en afstandsonderwijs. In deze synchrone vorm van digitaal onderwijs zijn de deelnemers gelijktijdig in dezelfde onderwijsleeromgeving aanwezig.

3. Visie van de Vlaamse Vereniging van Studenten op digitaal onderwijs

In dit deel komt de visie van de Vlaamse Vereniging van Studenten op digitaal onderwijs aan bod. Als beleidsorganisatie die de stem van de student in Vlaanderen en Brussel vertegenwoordigt, formuleren we deze visie vanuit een studentenperspectief. Als vanzelfsprekend nemen hogeronderwijsinstellingen en evenzeer de overheid een rol op in de verwezenlijking van die visie. Dat vereist van hen voornamelijk een duidelijke eigen visie op de rol en het doel van digitaal onderwijs in de context van het hoger onderwijs.

De **algemene visie** van de Vlaamse Vereniging van Studenten op **digitaal onderwijs** is:

"Digitaal onderwijs is een middel, en geen doel op zich, om kwalitatief hoogstaand onderwijs voor iedere student in de Vlaamse Gemeenschap aan te bieden. Het betekent steeds een investering en nooit een besparing. Het helpt om iedere student, ongeacht diens sociaaleconomische status, meer kansen te bieden. Kwaliteitsvol digitaal onderwijs levert steeds een efficiëntiewinst op voor student, instelling en overheid in vergelijking met klassiek onderwijs en laat de student niet aan privacy inboeten."

De visie van de Vlaamse Vereniging van Studenten op digitaal onderwijs **bij studenten**:

"Iedere student aan een Vlaamse hoger onderwijsinstelling heeft de mogelijkheid om zonder drempels binnen hun studietraject van digitaal onderwijs gebruik te kunnen maken, ongeacht de achtergrond van de student, met behoud van privacy."

De visie van de Vlaamse Vereniging van Studenten op digitaal onderwijs **bij instellingen**:

"Elke hoger onderwijsinstelling heeft een beleid omtrent digitaal onderwijs waarbij kwaliteitszorg centraal staat en er specifieke aandacht is voor inclusie, behoud van privacy en efficiëntiewinsten."

De visie van de Vlaamse Vereniging van Studenten op digitaal onderwijs **bij de overheid**:

"De Vlaamse Regering heeft een visie rond digitaal onderwijs waarin de student centraal staat en waarbij het doel van de visie een investering en geen besparing in het hoger onderwijs inhoudt."

4. Opportuiniteiten van digitaal onderwijs

Digitaal onderwijs biedt vanzelfsprekend een heel aantal concrete voordelen voor de student. Zo kan men denken aan het digitaal indienen van taken, het gebruik van lesopnames en het gebruik van digitale software in het kader van opleidingen die traditioneel niet met informatica worden gelinkt. In dit hoofdstuk gaan we echter dieper in op de meer fundamentele opportuiniteiten van het digitale onderwijs.

4.1. Digitaal onderwijs vraagt een sterke visie op onderwijs

a. Maart 2020, de plotse sprong in het duister

Op 12 maart 2020 kondigde de federale overheid een algemene, landelijke lockdown aan in het kader van het indijken van het coronavirus. Het land zou voor maanden 'op slot' blijven. De situatie dwong het hoger onderwijs ertoe om in één weekend tijd volledig over te schakelen op afstandsonderwijs en om op een ongeziene manier gebruik te maken van digitaal en online leren. De langzame evolutie die het hoger onderwijs in de jaren daarvoor op vlak van digitaal onderwijs had doorgemaakt maakte plaats voor een revolutie. Iedereen achter de pc. Zowel student als docent. Geen uitzondering. Alles gebeurde online. Maandenlang.

Die plotse, bruuske breuk verliep in het algemeen beter dan gedacht.² Dat kon onze organisatie opmerken toen het in april 2020 verschillende studenten en studentenvertegenwoordigers bevroeg over de praktische organisatie van het hoger onderwijs.³

Toch had de breuk van regulier onderwijs naar afstandsonderwijs vlotter kunnen verlopen. Jarenlang werd er achterstand opgebouwd in bepaalde (delen van) instellingen en door de overheid omtrent hun visie op digitaal leren. Dat zorgde in de eerste maanden van de lockdown wel degelijk voor problemen. "Het is [...] geen geheim dat het Vlaamse hoger onderwijs op het vlak van digitalisering en online leren nog grote stappen te zetten heeft. Het mag dan ook niet verwonderen dat dit in een aantal opleidingen of bij individuele docenten misloopt."⁴ De concrete problematieken worden in het VVS-advies uit 2020 omschreven.

b. De nood aan een visie

² Decroubele Peter, "Vlaamse universiteiten geven enkel nog digitaal les, aula's blijven dicht", VRT, 20 maart 2020, <https://www.vrt.be/vrtnws/nl/2020/03/20/vlaamse-universiteiten-geven-enkel-nog-digitaal-les-aula-s-blij/>.

³ "Advies - Impact van COVID-19 op studenten", Vlaamse Vereniging van Studenten (VVS), 23 april 2020.

⁴ *Ibid.*, 11.

De afwezigheid van een duidelijke visie en strategisch kader op digitaal onderwijs in Vlaanderen wordt ook opgemerkt door de Vlor in een advies uit 2014 en door de Vlaamse Regering in een visienota over het hoger onderwijs uit 2021.⁵ De afwezigheid aan een duidelijke visie heeft als belangrijkste effect dat het Vlaamse onderwijs internationaal gezien achterop hinkt op vlak van digitalisering. Dat blijkt alvast uit diverse onderzoeken.

6

De coronacrisis heeft een onmiskenbare boost gegeven aan de digitalisering van het Vlaamse hoger onderwijs. De uitdaging na de crisis is om de goede elementen van het digitale onderwijs te behouden en te integreren in het reguliere onderwijs. Een grote fout zou zijn om dat te doen zonder visie en plan van de opleidingen. Tijdens de crisis werden opleidingen en lesgevers al aangezet om grondig na te denken over hun aanpak: wat werkt en wat werkt niet bij digitaal onderwijs? Hoe houd ik de aandacht van studenten en garandeer ik hun betrokkenheid? Wat is het effect van mijn benadering van het digitaal onderwijs op examen- en leerresultaten? ... Het is volgens ons het uitgelezen moment om die visieontwikkeling structureel aan te pakken binnen iedere opleiding. De Vlaamse Vereniging van Studenten verwelkomt daarom ook de visienota van de minister van Onderwijs op digitalisering. Meer specifiek is onze organisatie tevreden omtrent het feit dat de Vlaamse Regering dit unieke moment wil aangrijpen om "samen met alle hogeronderwijspartners nieuwe krijtlijnen uit te tekenen voor de toekomst van het hoger onderwijs in Vlaanderen."⁷

Die visie is nodig om als opleiding digitale leeractiviteiten en technologieën ter ondersteuning daarvan een plaats te kunnen geven. Het is daarbij belangrijk om te erkennen dat technologie ook niet meer is dan een middel om studenten nog meer te laten leren en hen beter te ondersteunen in hun leerproces. Dat vereist wel een pedagogische ondersteuning en professionalisering van lesgevers die vaak geen onderwijskundige achtergrond hebben. Het is bijvoorbeeld eenvoudig om hogere examenresultaten, die het gevolg zijn van leren op korte termijn, te verwarren met effectief hogere leerresultaten. Hoewel er dus een heuse opdracht wacht op lesgevers - en bovenal op opleidingen - die de cohesie binnen een programma moeten bewaken, heeft de crisis wel het momentum gecreëerd om na te denken over het onderwijs.

⁵ "[Advies over digitaal leren hoger onderwijs](#)", Vlaamse Onderwijsraad (VLOR), 13 mei 2014; "[Visienota: Voorsprong Hoger Onderwijs](#)", Vlaamse Regering, 8 maart 2021.

⁶ "Visienota: Voorsprong Hoger Onderwijs", Vlaamse Regering, 8 maart 2021; "De toekomst van ons onderwijs zal digitaal zijn", *Voka*, 4 september 2020, <https://www.voka.be/nieuws/de-toekomst-van-ons-onderwijs-zal-digitaal-zijn-0>; "Zelfs jongeren hinken digitaal achterop", *Het Laatste Nieuws*, 20 februari 2020, <https://www.hln.be/de-krant/zelfs-jongeren-hinken-digitaal-achterop~a558598c/>; "Digitale opmars op school", *Knack*, 30 september 2013, <https://www.knack.be/nieuws/digitale-opmars-op-school/video-iwatch-109583.html>.

⁷ "[Visienota: Voorsprong Hoger Onderwijs](#)", Vlaamse Regering, 8 maart 2021.

c. Digitaal onderwijs vraagt een blijvende investering in het hoger onderwijs. De Vlaamse Regering lanceerde in december 2020 op vlak van digitalisering haar antwoord op de coronacrisis. Dat gebeurde in de vorm van de zogenaamde visienota "Digisprong, van achterstand naar voorsprong." Die nota bevat speerpunten, strategische doelstellingen en bijhorende acties voor een digitale versnelling van het onderwijs in Vlaanderen en Brussel. De visienota is slechts een van de pijlers van het allesomvattende relanceplan waarmee de Vlaamse regering de welvaart en het welzijn van de Vlamingen wil versterken na de coronacrisis.

De Vlaamse Vereniging van Studenten is tevreden met de aandacht die de Vlaamse regering en minister Weyts spendeert aan de digitalisering van het hoger onderwijs. Voor ons betekent de nota een eerste stap in een meer duurzame investering van het hoger onderwijs. Specifiek zijn we tevreden met het feit dat de regering digitalisering niet behandelt als de verscholen besparing die het in het verleden soms was (zie verder, bij hoofdstuk "Uitdagingen en bedreigingen van digitaal onderwijs").

Aan de andere kant vraagt de digitalisering van het hoger onderwijs volgens de Vlaamse Vereniging van Studenten meer dan een eenmalige visienota en bijhorende middelen voor slechts twee academiejaren.⁸ De digitalisering van het onderwijs vereist jaarlijkse investeringen in zowel software, opleiding en informatiebeveiliging, onderhoud, digitale leermiddelen, opleiding en andere.

Voor onze organisatie behoeft de digitalisering van het hoger onderwijs dan ook een duurzame en blijvende investering die ingebed is binnen het volledige onderwijsveld. Onze organisatie vraagt op vlak van digitalisering een recurrente budgettaire inspanning van de Vlaamse regering. Enkel op die manier kan de voorsprong omgezet worden in een duurzame voortrekkersrol. Enkel zo kunnen studenten klaargestoomd worden voor de samenleving en de arbeidsmarkt van morgen.

De Vlaamse Vereniging van Studenten adviseert:

- ✓ Stippel als overheid en hogeronderwijsinstelling een visie op digitaal onderwijs uit die "education driven" is en niet "technology driven". Onderwijsmotieven moeten bepalen hoe het digitaal onderwijs van de toekomst eruit ziet.
- ✓ Betrek als overheid en hogeronderwijsinstelling de verschillende partners, zoals de studenten, leerlingen, instellingen, overheid, personeel en het middenveld bij het uitwerken van een visie op digitaal onderwijs.
- ✓ Onderzoek als overheid de impact van digitaal onderwijs op de functies die onderwijs opneemt en voor de studieloopbaan van studenten op langere termijn.

⁸ ["Visienota: Voorsprong Hoger Onderwijs"](#), Vlaamse Regering, 8 maart 2021.

- ✓ Voorzie als overheid een duurzame investering in de digitalisering van het hoger onderwijs.

4.2. Democratischer / nabijer onderwijs

Digitaal onderwijs heeft de mogelijkheid een motor te zijn voor de democratisering van het hoger onderwijs. Digitaal onderwijs zou, vanuit het standpunt van de student, namelijk goedkoper kunnen zijn.⁹ Hoewel het inschrijvingsgeld niet daalt, zou de totale kost van studeren wel naar beneden kunnen gaan.¹⁰ Het is echter geen zekerheid dat meer digitalisering leidt tot minder kosten voor de student. Meer online lessen betekent een dalende nood voor studenten om op kot te gaan, een dalende nood bij pendelstudenten om iedere dag het openbaar vervoer te nemen en een dalende nood om al het lesmateriaal af te drukken of op papier te hebben. Hiermee wil de Vlaamse Vereniging van Studenten geenszins een voorkeur uitspreken voor minder kotstudenten of minder pendelstudenten, maar geeft het enkel aan wat een mogelijks gevolg kan zijn van meer digitaal onderwijs.

Verder biedt digitaal onderwijs ook de mogelijkheid om studenten (voornamelijk studenten uit kansengroepen of studenten met een functiebeperking) in verschillende differentiatietrajecten gericht ondersteund te worden.¹¹ Dit kan de inclusie van het hoger onderwijs bevorderen. Door de pandemie is gebleken dat er studenten zijn wiens gezondheid het niet toelaat om altijd fysiek in de les aanwezig te zijn. Digitaal onderwijs kan voor hen een manier zijn om toch de lessen te kunnen volgen. Daarnaast lenen lesopnames zich tot een meer flexibele omgang met het lessenrooster, wat voordelen oplevert voor iedere student die hier nood aan zou hebben. In het bijzonder kunnen werkstudenten, studenten die financieel zelfredzaam moeten zijn of een grote bijdrage moeten leveren in het huishouden, studenten met bijzondere faciliteiten of een geïndividualiseerd traject enorm geholpen zijn met het aanbieden van lesopnames. De Vlaamse Onderwijsraad verwijst hier naar het principe van *Universal Design*. Dat is het ontwerpen van het onderwijs op een manier zodanig dat alle studenten kunnen participeren en optimale leerkansen krijgen.¹²

Het is onmiskenbaar dat digitaal onderwijs het hoger onderwijs ook nabijer maakt. Het hoger onderwijs komt letterlijk je eigen living of slaapkamer binnen.

De Vlaamse Vereniging van Studenten adviseert:

⁹ Taparia Hans, "The Future of College Is Online, and It's Cheaper", *The New York Times*, 25 mei 2020,

<https://www.nytimes.com/2020/05/25/opinion/online-college-coronavirus.html>.

¹⁰ Broderick Thomas, "7 Advantages to Taking Online Classes", *Open Education Database*, <https://oedb.org/ilibrarian/10-advantages-to-taking-online-classes/>.

¹¹ "[Background Paper Powerhead](#)", Vlaamse Onderwijsraad (VLOR), 31 maart 2021, p. 13-18.

¹² "Leidraad universeel ontwerp", Steunpunt Inclusief Hoger Onderwijs (SIHO), <https://www.siho.be/nl/publicaties/leidraad-universeel-ontwerp>.

- ✓ Heb als hogeronderwijsinstelling aandacht voor de thuissituatie van studenten en waak erover dat online onderwijs ook in de thuissituatie op een kwaliteitsvolle manier kan gebeuren.
- ✓ Onderzoek op welke manieren de thuissituatie van studenten hiertoe in rekening gebracht kan worden. Zorg voor een duidelijk antwoord op de vraag of een student hiervoor in aanmerking komt en op welke manieren de ondersteuning dan geschikt is om de moeilijkheden die gepaard gaan met diens thuissituatie zoveel mogelijk gereduceerd kunnen worden.
- ✓ Maak gebruik van de SIHO-leidraad Universeel ontwerp om zo alle studenten aan hoger onderwijs te laten participeren.

4.3. Een duurzamer onderwijs

Het gebruik van digitale technologieën is cruciaal voor het bereiken van de doelstellingen van de European Green Deal en klimaatneutraliteit tegen 2050.¹³ De Vlaamse Vereniging van Studenten is er dan ook van overtuigd dat het hoger onderwijs een verantwoordelijkheid en een voortrekkersrol te spelen heeft in het streven naar een economisch, sociaal en ecologisch duurzame toekomst waarin onderwijs, onderzoek en bedrijfsvoering centraal staan.¹⁴ Digitaal onderwijs kan bijdragen aan deze verduurzaming van het hoger onderwijs en tot het realiseren van een “green campus”.¹⁵

Wij zien dan ook mogelijkheden om het digitaal onderwijs in te schakelen in dat proces van verduurzaming. Zo is er bij contactonderwijs minder nood aan verplaatsingen, zal in de toekomst meer gebruik gemaakt worden van digitale hardware om te studeren (tablets, e-readers, pc’s...) en bestaat er de mogelijkheid om minder zaken op papier af te drukken.

In het kader van duurzaamheid pleit de Vlaamse Vereniging van Studenten er daarom ook voor om het verplicht indienen van taken en eindwerken enkel digitaal te laten plaatsvinden. Vooral de masterproef, die bij sommige opleidingen zelfs viermaal op papier moet ingediend worden, is een immense papierverspilling en niet meer van deze tijd. Het is dan wel cruciaal dat deze data duurzaam bewaard kan worden.

Aan de andere kant bestaan er vanzelfsprekend ook serieuze uitdagingen bij de uitrol van het digitaal onderwijs. Zo zal meer digitaal onderwijs ongetwijfeld leiden tot meer stroomverbruik (door het gebruik van digitale toestellen, servers etc.). Het is belangrijk dat het hoger onderwijs nadenkt over ongewilde negatieve effecten van digitalisering op onze planeet.

De Vlaamse Vereniging van Studenten adviseert:

- ✓ Neem als hogeronderwijsinstelling het verduurzamen van het hoger onderwijs op als een van de doelstellingen in het instellingsgebonden beleid omtrent de digitalisering van het hoger onderwijs. Maak in dat beleid duidelijk op welke manier verduurzaamd zal worden en maak dit ook concreet.
- ✓ Evalueer deze duurzaamheidsdoelstellingen regelmatig.

¹³ “Digital Education action Plan 2021-2027: Resetting education and training for the digital age”, European Commission, 30 september 2020, https://education.ec.europa.eu/sites/default/files/document-library-docs/deap-swd-sept2020_en.pdf.

¹⁴ “[Standpunt - Duurzaam hoger onderwijs.](#)”, Vlaamse Vereniging van Studenten (VVS), 20 mei 2021.

¹⁵ Penderock Carla en Hoeve Rolf-Jan, “Greening the campus with EM”, Europese Unie, juni 2013, <https://ec.europa.eu/environment/emas/pdf/factsheets/GreenCampus.pdf>.

- ✓ Voorzie steeds een digitaal aanbod ter vervanging van fysiek lesmateriaal en geef aan de student de keuze om al dan niet met het digitale dan wel met het fysieke cursusmateriaal aan de slag te gaan. Dit kan verduurzaming teweegbrengen alsook een kostenbesparing betekenen voor bepaalde studenten.

4.4. Herbekijken van lesopnames

Tijdens de coronapandemie voorzagen de meeste docenten de mogelijkheid van lesopnames zodat studenten flexibel het onderwijs kunnen volgen.¹⁶ Het voorzien van lesopnames was voor de meeste instellingen en docenten niets nieuws. Nog voor de start van de pandemie hadden de meeste instellingen al richtlijnen ontwikkeld omtrent het aanbod van lesopnames voor studenten. Aan de Universiteit Gent gaven 4 op 10 studenten - een jaar voor de start van de coronapandemie - aan dat minstens de helft van hun lessen wordt opgenomen.¹⁷ Dat blijkt uit een enquête van de Gentse Studentenraad uit 2019. Cijfers uit andere instellingen zijn er helaas niet.

Er bestond tot voor de start van de coronapandemie heel wat scepsis over de introductie van lesopnames in het hoger onderwijs. De Vlaamse Vereniging van Studenten is tevreden dat de coronapandemie de scepsis ten aanzien van het aanbieden van lesopnames wat heeft weggenomen. En met reden, want onderzoek wijst uit dat de voordelen van lesopnames opwegen tegen de nadelen.¹⁸

De (wetenschappelijk) aangetoonde voordelen van lesopnames zijn legio:

- Studenten staan in het algemeen positief ten opzichte van de aanwezigheid van lesopnames;
- Studenten geven aan de leerstof beter te lijken verwerken door lesopnames te bekijken dan door naar een hoorcollege te gaan;
- Studenten geven aan dat ze zich beter kunnen voorbereiden op examens met lesopnames;
- Studenten geven aan dat lesopnames nuttig zijn bij vakken waar lesnotities onmisbaar zijn en/of wanneer enkel slides worden aangeboden als lesmateriaal;
- Lesopnames geven de mogelijkheid aan werkstudenten om hun lessen ook mee te volgen indien ze ondertussen aan het werk zijn;
- Voor schakelstudenten die samenvallende lessen hebben, zijn lesopnames cruciaal om verschillende vakken te kunnen volgen;
- Studenten met een engagement (zoals studentenvertegenwoordigers) kunnen en maken meer gebruik maken van lesopnames om zo hun engagement en studies beter te combineren;

¹⁶ "[Advies - Impact van COVID-19 op studenten](#)", Vlaamse Vereniging van Studenten (VVS), 23 april 2020.

¹⁷ "[Conclusierapport enquête lesopnames](#)", Gentse Studentenraad, 26 maart 2019.

¹⁸ O'Callaghan Rances, Neumann David, Jones Liz, ea., "The use of lecture recordings in higher education: A review of institutional, student, and lecturer issues", *Education and Information Technology* 22, 399-415 (2017), <https://doi.org/10.1007/s10639-015-9451-z>.

- Verschillende soorten leermateriaal (lesopnames, live hoorcolleges, extra cursusmateriaal) is een goede pedagogische strategie om studenten elk op hun eigen manier leerstof te laten verwerken.¹⁹

Ook voor de instellingen schuilen er heel wat mogelijkheden achter de normalisering van digitaal onderwijs en lesopnames. Zo kunnen er bijscholingen via digitaal onderwijs worden aangeboden. De mogelijkheden zijn velerlei: ba-na-ba opleidingen, *micro degrees*, maar ook specifieke online bijscholingen in een bepaald onderzoeksdomein.²⁰ Wij adviseren daarom een duurzame online leeromgeving, die ook na de fysieke studietijd raadpleegbaar is voor studenten. Zoals studenten vroeger hun cursus uit de kast konden pakken om terug te kijken naar die ene tabel of die uitleg die perfect past, zou het in de toekomst mogelijk moeten zijn uit een virtuele omgeving.

Er bestaan vanzelfsprekend ook enkele (wetenschappelijk) aangetoonde nadelen van lesopnames:

- Studenten vinden over het algemeen dat ze even effectief kunnen leren met lesopnames of met contactonderwijs;
- De moeilijkheid die kan bestaan om toegang te krijgen tot lesopnames is een nadeel²¹;
- Studenten spenderen langer aan de verwerking van hun vakken wanneer er lesopnames beschikbaar zijn. Dit kan in twee richtingen geïnterpreteerd worden. Oftewel studeren ze langer, oftewel duurt de verwerking van een online les langer dan die van een fysiek hoorcollege. Niettemin is dit in beide gevallen een indicatie dat er bij studenten aan verwachtingsmanagement moet worden gedaan wat betreft het verwerken van vakken via lesopnames.²²

Lesopnames lijken om verschillende redenen een belangrijk werktuig te zijn voor studenten. De coronapandemie heeft dat ook aangetoond.

De Vlaamse Vereniging van Studenten adviseert:

¹⁹ O'Callaghan Rances, Neumann David, Jones Liz, ea., "The use of lecture recordings in higher education: A review of institutional, student, and lecturer issues", *Education and Information Technology* 22, 399-415 (2017), <https://doi.org/10.1007/s10639-015-9451-z>; "Conclusierapport enquête lesopnames", Gentse Studentenraad, 26 maart 2019.

²⁰ Een voorbeeld van online bijscholing in de praktijk is de KdG Academy: <https://www.kdg.be/academy>.

²¹ O'Callaghan Rances, Neumann David, Jones Liz, ea., "The use of lecture recordings in higher education: A review of institutional, student, and lecturer issues", *Education and Information Technology* 22, 399-415 (2017), <https://doi.org/10.1007/s10639-015-9451-z>.

²² "Eindrapport bevraging lesopnames", Studentenraad UAntwerpen, 2021.

- ✓ Maak als hogeronderwijsinstelling lesopnames zo veel mogelijk en waar mogelijk beschikbaar. Focus daarbij voornamelijk op hoorcolleges.
- ✓ Zorg voor de daadwerkelijke uitvoering van het maken van lesopnames met behulp van de nodig infrastructuur.
- ✓ Gebruik lesopnames niet als een tool om studenten beter voor te bereiden op de les zelf, maar biedt de mogelijkheid wel aan. Studenten kunnen de opnames gebruiken om zich beter voor te bereiden op de les en om gericht vragen te kunnen stellen voor, tijdens of na de les. Deze voorbereiding mag echter niet noodzakelijk zijn om de inhoud van de aankomende les te begrijpen.
- ✓ Zorg ervoor dat lesopnames niet een taakvermeerdering bij de student inhouden, maar eerder een taakverschuiving.
- ✓ Maak lesopnames onbeperkt toegankelijk in de tijd.
- ✓ Geef studenten de tools in handen om te verstaan hoe ze de technologie kunnen gebruiken om hun leren te verbeteren. Dit houdt onder meer in dat studenten beter begrijpen hoe digitaal onderwijs het beste kan worden gebruikt als aanvulling op het *face-to-face* bijwonen van colleges en het herkennen van de nadelen als het wordt gebruikt als vervanging voor contactonderwijs.
- ✓ Informeer docenten over de voordelen van het vastleggen van lesopnames voor studenten. Dit omvat het wegwerken van misverstanden, zoals het feit dat het vastleggen van colleges onvermijdelijk zal leiden tot een afname van de aanwezigheid van studenten.
- ✓ Train docenten in het effectief gebruik van lesopnames. Dit omvat een goed begrip van welke onderwijsstijlen en benaderingen het meest geschikt zijn voor het vastleggen van colleges. Dergelijke trainingen moeten zich ook richten op hoe docenten interactie en betrokkenheid kunnen vergroten en diepgaand leren kunnen bevorderen.
- ✓ Zorg er als hogeronderwijsinstelling voor dat de nodige technologische ondersteuning aangeboden wordt zodat de technologie voor het vastleggen van lesopnames betrouwbaar en gebruiksvriendelijk is voor studenten en docenten.
- ✓ Voorzie als hogeronderwijsinstelling een duidelijk reglement rond de privacy met betrekking tot het gebruik maken en delen van lesopnames. Informeer docenten en studenten over deze privacyregels.
- ✓ Investeer als overheid in het aanbieden van digitale opname-apparatuur en ondersteuning voor lesopnames in de hoger onderwijsinstellingen.

4.5. Mogelijkheden voor *internationalisation@home*

Digitalisering opent heel wat mogelijkheden voor *internationalisation@home*. Met *internationalisation@home* doen studenten internationale en interculturele vaardigheden op zonder dat ze naar het buitenland hoeven te trekken. Het is een soort Erasmus+ van thuis uit.

Digitaal onderwijs is een cruciale factor voor het implementeren van *internationalisation@home* en om het voor meer studenten mogelijk te maken. De Vlaamse Vereniging van Studenten is voorstander om hier meer in te investeren. Deze investering mag echter geen vermindering betekenen in de investering van andere vormen van internationalisering en internationale mobiliteit.

De Vlaamse Vereniging van Studenten vraagt daarom aan de Vlaamse Overheid om virtuele mobiliteit in een extra streefcijfer te gieten, naast dat voor de 33% internationale mobiliteit bij alle afgestudeerden in Vlaanderen.²³ *Internationalisation@home* is voor onze organisatie een mooie internationale ervaring voor wie niet op Erasmus kan of wil gaan, maar die blijft bestaan naast de internationale uitwisseling.

De Vlaamse Vereniging van Studenten adviseert:

- ✓ Investeer als hogeronderwijsinstelling meer in *internationalisation@home*.
- ✓ Voorzie als Overheid een apart streefcijfer voor *internationalisation@home*.
- ✓ Bekijk als hogeronderwijsinstelling de mogelijkheden tot *funding* aangeboden binnen het Erasmus+-programma voor *internationalisation@home*.

²³ "Actieplan Mobiliteit", Vlaamse Ministerie van Onderwijs en Vorming, <https://onderwijs.vlaanderen.be/actieplan-mobiliteit#Vlaanderen>.

5. Uitdagingen en bedreigingen van digitaal onderwijs

Naast fundamentele opportuniteiten zorgt de omslag naar digitaal onderwijs mogelijk ook voor heel wat uitdagingen en bedreigingen. Opnieuw zijn er de meer voor de hand liggende problemen zoals het gebrek aan digitale vaardigheden bij docenten en studenten bij het starten van een online les of het gebrek aan infrastructuur of softwarepakketten. In dit hoofdstuk willen we daarentegen ingaan op de dieperliggende bedreigingen die opduiken bij een verregaande digitalisering van het onderwijs. Het is belangrijk om deze uitdagingen te identificeren en er adequaat mee om te gaan, als we het kind niet met het badwater willen weggoien.

5.1. Kansenongelijkheid bij toegang tot hoger onderwijs

De coronacrisis maakte duidelijk dat er nog steeds zoiets bestaat als de digitale kloof. Hoewel de digitalisering van het hoger onderwijs kan zorgen voor de democratisering ervan (zie hoofdstuk "Opportuniteiten van digitaal onderwijs") schuilt er ook het gevaar van meer kansenongelijkheid bij de toegang tot het hoger onderwijs.

Ten eerste vraagt digitaal onderwijs om een specifieke geletterdheid.²⁴ Er kan niet van uitgegaan worden dat studenten automatisch over de digitale startcompetenties beschikken om aan te sluiten bij het digitaal onderwijs van vandaag (zie ook later in dit hoofdstuk). Een gebrek aan digitale startcompetenties dreigt de kansenongelijkheid bij de toegang tot het hoger onderwijs te vergroten. De Vlaamse Vereniging van Studenten roept daarom, in navolging van de Vlaamse Scholierenkoepel, op om in het secundair onderwijs voldoende focus te leggen op de digitale competenties.²⁵

Ten tweede kunnen studenten pas van digitaal onderwijs gebruik maken indien ze over de nodige hardware en software bezitten. Het is een feit dat het bezitten van deze hardware (pc, internetaansluiting, printer, enz.) en software (besturingssysteem, enz.) voor bepaalde groepen in de samenleving een mogelijke drempel kan zijn om van digitaal onderwijs gebruik te maken.²⁶ Zo gebruiken leerlingen met een bevoorrechte socio-economische status vaker een computer thuis dan leerlingen uit kansengroepen.²⁷ De Vlaamse Vereniging van Studenten vraagt daarom om voldoende aandacht te hebben

²⁴ ["Advies over digitaal leren hoger onderwijs"](#), Vlaamse Onderwijsraad (VLOR), 13 mei 2014, p.12.

²⁵ ["Scholieren over Blended Learning: een haat-liefde verhouding"](#), Vlaamse Scholierenkoepel (VSK), p.2.

²⁶ ["De impact van de COVID-19- maatregelen op kinderen en jongeren in maatschappelijk kwetsbare situaties: Hoe overleven kinderen en jongeren in kwetsbare posities de lockdown?"](#), Uit de marge, 2020.

²⁷ ["Advies over digitaal leren hoger onderwijs"](#), Vlaamse Onderwijsraad (VLOR), 13 mei 2014, p.12.

voor de financiële impact van digitaal onderwijs bij studenten die aangeven het financieel niet breed (o.a. beursstudenten en bijna-beursstudenten) te hebben. Daarnaast vragen we de toegang tot een standaarduitrusting zoals toegang tot internet of technologische apparaten bij deze groepen niet over het hoofd te zien. Als laatste toevoeging bij het punt over de toegang tot software willen we ook het belang benadrukken van de toegang tot specifieke software vereist in bepaalde opleidingen. Die zorgen vandaag voor extra drempels voor studenten met de interesse en capaciteiten om aan die welbepaalde opleidingen te beginnen en te slagen.

Ten slotte is er ook nog de kanttekening dat het digitaal onderwijs mogelijks ook nieuwe barrières opwerpt voor studenten met een beperking, speciale behoeften of leerproblemen. Voor deze groep studenten is digitaal onderwijs vaak eerder een drempel dan een opportuniteit om van het hoger onderwijs gebruik te kunnen maken. De studie "Digitale ongelijkheid in Vlaanderen. Een vergelijkend onderzoek tussen kwetsbare en niet kwetsbare mensen." toonde in 2021 nog aan hoe een aanzienlijk deel van de bevolking een tekort aan ICT-toegang heeft (4,5% - 19,9%) en over ICT-vaardigheden (11,7% - 16,4%) beschikt. Verder blijkt ook dat lang niet iedereen beschikt over internetgebruiksmogelijkheden of in staat is om basisnoden te vervullen via het internet (11,9% - 22,3%). Echter, deze percentages zijn significant hoger bij inkomensarme respondenten, alleenstaande respondenten en respondenten zonder een diploma HO.²⁸ Deze drempels kunnen een negatieve impact hebben op de toegang tot het hoger onderwijs. Studenten met een beperking, speciale behoeften of leerproblemen horen het recht te hebben op inclusief onderwijs, inclusief het recht op redelijke aanpassingen. De Vlaamse Vereniging van Studenten vraagt om die studenten te voorzien van speciaal en aangepast materiaal, waarmee ze hun onderwijsproces met succes kunnen voortzetten en afronden.

De Vlaamse Vereniging van Studenten adviseert:

- ✓ Heb aandacht voor de digitale basisinfrastructuur in kwetsbare gezinnen.
- ✓ Koppel een sociaal beleid vast aan de digitalisering van het hoger onderwijs.
- ✓ Geef de studentenvoorzieningen de opdracht om studenten die het financieel niet breed hebben financieel bij te staan in de verdere uitrol van digitaal onderwijs in het hoger onderwijs.
- ✓ Spendeer bij het uitrollen van digitaal onderwijs specifiek aandacht aan studenten uit kansengroepen, studenten met een functiebeperking en studenten met speciale behoeften of leerproblemen.

²⁸ Anrijs Sarah, Ilse Mariën en Ponnet Koen, "[Digitale ongelijkheid in Vlaanderen: Een vergelijking tussen kwetsbare en niet kwetsbare mensen](#)", Gent: Universiteit Gent, 23 september 2021.

5.2. Ambigue rol van private partners in digitaal onderwijs

De digitalisering van het onderwijs is bij uitstek een proces waar ook commerciële spelers bij betrokken worden. Het zet het debat over de verhouding tussen publieke financiering en private betrokkenheid bij het hoger onderwijs op scherp. Zo zijn het aanbieden van internet, software en hardware typisch zaken die door de vrije markt geregeld worden.

Volgens de Vlaamse Onderwijsraad nemen commerciële spelers zelfs kerntaken van het onderwijs over.²⁹ De Vlaamse Vereniging van Studenten vindt, net zoals de Vlaamse Onderwijsraad, dat het overnemen van de kerntaken door commerciële spelers op het digitale onderwijsterrein niet kan.³⁰ Een samenwerking tussen een onderwijsinstelling en een private partner kan pas in uitzonderlijke omstandigheden. In geen geval mag het de kosten opdrijven voor onderwijsinstellingen, ouders of studenten.

Ten slotte vraagt onze organisatie om de Vlaamse Onderwijsraad te betrekken bij het opstellen van onder andere een ethische code over de ontwikkeling, de aankoop en het gebruik van onderwijssoftware. We vragen ook dat hierbij de kwaliteit bewaakt wordt, met inbegrip van het eigenaarschap van de data.³¹

De Vlaamse Vereniging van Studenten adviseert:

- ✓ Hou als overheid een debat over de rol van private partners in het hoger onderwijs, zodat er een duidelijke visie kan ontwikkeld worden op de rol van private partners op het digitale onderwijsterrein in het hoger onderwijs.
- ✓ Betrek de Vlaamse Onderwijsraad in een adviesprocedure ter ontwikkeling van een ethische code voor de ontwikkeling, aankoop en het gebruik van digitale onderwijssoftware.
- ✓ Bied als overheid een kader voor de vereiste kwaliteit van de aangeboden onderwijssoftware, met inbegrip van het eigenaarschap van de data.

²⁹ ["Voluit voor weerbaar onderwijs: Wat leren we uit de coronacrisis voor onderwijsbeleid?"](#), Vlaamse Onderwijsraad (VLOR), 26 november 2020, p.16.

³⁰ ["Standpunt vermarkting hoger onderwijs"](#), Vlaamse Vereniging van Studenten (VVS), 18 mei 2017.

³¹ ["Voluit voor weerbaar onderwijs: Wat leren we uit de coronacrisis voor onderwijsbeleid?"](#), Vlaamse Onderwijsraad (VLOR), 26 november 2020.

5.3. Sociale aspect van digitaal onderwijs

De coronacrisis maakte ons nogmaals duidelijk dat we niet mogen voorbijgaan aan de sociale dimensie die onlosmakelijk verbonden is aan student zijn en aan het hoger onderwijs. Het stimuleren van digitaal onderwijs zal met andere woorden ook enkele uitdagingen en bedreigingen inhouden voor het hoger onderwijs van morgen op vlak van het sociale aspect van 'student-zijn'.

Tijdens de coronapandemie bereikten ons meermaals en veelvuldig verontrustende berichten omtrent het effect van het afstandsonderwijs op het mentaal welzijn en de motivatie van studenten. Uit het motivatie-onderzoek vanuit de UGent in mei 2020 bleek dat een op vijf studenten zich depressief voelde.³² De helft van de studenten dacht dat ze door de coronacrisis hun academiejaar niet goed zou kunnen afronden. Ook ons eigen onderzoek toonde aan dat een gebrek aan verbondenheid resulteert in een verslechterde staat van mentaal welzijn van studenten.³³ Voor studenten houden de onderwijsactiviteiten ook een sociale component in waarvan het belang niet onderschat mag worden. Verbondenheid is een psychologische basisbehoefte voor veel studenten blijkt uit ons onderzoek en uit de motivatiebarometer van onderzoekers Morbée, Soenens, Vansteenkiste e.a.³⁴ Digitaal onderwijs, zeker wanneer dat vanop afstand wordt gegeven, breekt in belangrijke mate in op het sociale aspect van het onderwijs. Wanneer aan studenten zelf gevraagd wordt wat het grootste nadeel is van online onderwijs, zien we bij een examenbevraging van studenten aan de KU Leuven (10 maart 2021), dat van de 12.000 respondenten bijna de helft van de studenten dit als het grootste nadeel beschouwt. De meerderheid van de studenten geeft dan vooral de voorkeur aan lesopnames, online discussiefora en online vraag-momenten met de docent.³⁵ Uit een andere bevraging aan de KU Leuven, bij de Faculteit Humane Wetenschappen bij 3000 studenten, blijkt dat hybride leren een optie is, maar dat sociaal contact en interactie voor vele studenten onontbeerlijk blijft. Faalangst en stress ligt driemaal zo hoog in geval van afstandsonderwijs en de motivatie ligt zelfs zes keer zo laag volgens de studenten zelf.³⁶

Voor de Vlaamse Vereniging van Studenten blijven het bestaan van contactonderwijs en het stimuleren van sociale contacten daarom essentiële elementen bij de digitalisering van het hoger onderwijs. Net zoals de Vlor zijn ook wij ervan overtuigd dat digitaal

³² Van Regenmortel Jesse, "[Het gaat niet zo goed met onze studenten: "Het regent bezorgde berichten".](#)", *Het Nieuwsblad*, 15 mei 2020.

³³ "[Rapport mentaal welzijn](#)", Vlaamse Vereniging van Studenten (VVS), 2021, p.56.

³⁴ "[Rapport mentaal welzijn](#)", Vlaamse Vereniging van Studenten (VVS), 2021, p.56; Morbée Sofie, Soenens Bart, Vansteenkiste Maarten, e.a., "[RAPPORT 8: Studeren is de tijd van je leven! Ook tijdens corona?](#)", 14 mei 2020, p.3.

³⁵ "[Examenbevraging](#)", 10 maart 2021.

³⁶ Stevens Leen, "[Studentenbevraging: Afstandsonderwijs & Blended Learning](#)", KU Leuven: Groep Humane Wetenschappen, juni 2021.

onderwijs deze interactie moet stimuleren maar niet vervangen. Fysiek contactonderwijs blijft voor ons een belangrijke basis bij toekomstig hoger onderwijs. In ons beleidsadvies mentaal welzijn stelden we vast dat *peer support*, *community building* en buddywerking belangrijke rollen te vervullen hebben voor het mentale welbevinden van studenten.³⁷ Daarom adviseerden we dat het een *good practice* is voor hogeronderwijsinstellingen om - en dat geldt bij uitstek in het geval van verdere digitalisering van ons onderwijs - studenten(organisaties) goed te ondersteunen bij het versterken van de *community building* en *peer support*. Studenten hebben nood om elkaar te zien naast hun studietijd, maar ook om elkaar te zien in het kader van hun studies. Daarom raden we ook de hogeronderwijsinstellingen aan om te blijven investeren in infrastructuur waar studenten elkaar kunnen ontmoeten en elkaar kunnen opzoeken. Tot slot riskeren we met de digitalisering mogelijk het verlies van het laatste contact voor studenten die hun weg niet goed vinden aan de hogeschool of universiteit. Voor hen zijn fysieke ontmoetingsplaatsen cruciaal, en kan in het bijzonder gekeken worden naar buddywerking.

Het digitale onderwijs kan wel ondersteunend werken bij de sociale component. Zo kunnen studenten die door medische redenen niet naar de fysieke les kunnen komen toch connecties blijven houden met hun medestudenten. Daarnaast kan digitaal onderwijs ook zorgen voor meer mogelijkheden tot sociale interactie met de professoren. Er is meer flexibiliteit voor feedbackmomenten of bijscholing en dat kan voor een verminderd stressniveau zorgen, in het bijzonder voor taken en papers.

Verder vragen we om vanuit het voorzorgsprincipe aandacht te hebben voor mogelijke gezondheidsrisico's van digitalisering.

De Vlaamse Vereniging van Studenten adviseert:

- ✓ Behoud ook in de toekomst een mix van contactonderwijs, digitaal onderwijs en studiegerelateerde ontmoetingsplaatsen. Digitaal onderwijs heeft een aanvullende rol te spelen bij de sociale component in ons hogeronderwijslandschap.
- ✓ Blijf parallel aan een verdere digitalisering van ons onderwijssysteem werk maken van een adequate ondersteuning voor studenten(organisaties) bij het versterken van *community building* en *peer support*.
- ✓ Blijf parallel aan een verdere digitalisering van ons onderwijssysteem werk maken van de nodige investeringen in infrastructuur waar studenten elkaar (in een studiecontext) kunnen ontmoeten.
- ✓ Kijk voor sociaal kwetsbare studenten, die het fysieke contact met studiegenoten dreigen te verliezen bij een verdere digitalisering, naar de ontwikkeling van specifiek daarop gerichte buddyprogramma's.

³⁷ "[Rapport mentaal welzijn](#)", Vlaamse Vereniging van Studenten (VVS), 2021, p.48-51.

- ✓ Maak ten volle gebruik van de aanvullende sociale mogelijkheden van het digitale onderwijs ter ondersteuning van studenten die om medische redenen niet kunnen deelnemen aan fysieke lessen.

5.4. Learning analytics & privacy van de student

Learning analytics

Learning analytics is het meten, verzamelen, analyseren en rapporteren van en over data van studenten. Door het verzamelen van die data kan een groter en fijnmaziger inzicht gegeven worden in het leerproces van de student, gezien alle acties van de student in de digitale leeromgeving constant gemonitord wordt.³⁸

Learning analytics kan zowel de student als de docent een beter inzicht geven in de studievoortgang en het leerproces. De student kan door de data in theorie een fijnmaziger inzicht krijgen in zijn leerproces wat een hulp kan zijn bij het zelfregulerend leren.³⁹ De docent kan veel te weten komen over de kwaliteit van de kennisoverdracht bij het geven van leerstof en hij kan eventueel een beter inzicht verkrijgen in de voortgang van de student.

De rest van dit subhoofdstuk is gebaseerd op het - bijzonder uitgebreide en leeswaardige - standpunt van de Gentse Studentenraad omtrent het thema.⁴⁰ In dit standpunt gaan we enkel dieper in op de belangrijkste thema's.

Verzamelen van data

Volgens de Vlaamse Vereniging van Studenten moet *learning analytics* steeds vertrekken vanuit een pedagogisch motief. Wanneer data verzameld wordt, moet dat dan ook steeds gebeuren met een concreet doel voor ogen. Dat ligt in de lijn van de GDPR-richtlijnen omtrent het verzamelen van persoonsgegevens. Om data van studenten te verzamelen zouden instellingen daarom ook eerst een kader en beleid moeten hebben omtrent *learning analytics*. Onze organisatie verzet zich dan ook tegen het willekeurig en massaal opslaan van data van studenten zonder duidelijk doel.

De toegang tot de data is een volgend gevoelig thema. Volgens onze organisatie moeten studenten in elk geval de mogelijkheid hebben om te weigeren hun data met derden te delen of om hun data te anonimiseren, tenzij het gaat om een evaluatie. Onze organisatie is er daarnaast van overtuigd dat de student steeds van *learning analytics* gebruik moet kunnen maken, ook als hij er voor kiest om de data niet met anderen te delen. Verder moet de toegang tot de data beperkt worden tot de personen die effectief toegang nodig hebben om hun eerder vooropgesteld doel (zie eerder) te verwezenlijken. Daarnaast is de Vlaamse Vereniging van Studenten ervan overtuigd dat data die niet dienen om studenten te evalueren enkel gebruikt kan worden indien die op een geaggregeerde manier wordt weergegeven. Ten slotte kan data van studenten enkel met externen buiten de instelling gedeeld worden indien de student daar expliciet de

³⁸ "[Standpunt Learning analytics en privacy](#)", Gentse Studentenraad, 10 mei 2019.

³⁹ *Ibid.*

⁴⁰ *Ibid.*

toestemming voor geeft en indien de toestemming in de tijd beperkt is. Ook benadrukt de organisatie dat de privacy van docenten evenzeer gerespecteerd moet worden, net zoals dit geldt voor studenten.

De termijn waarop instellingen de data van de *learning analytics* van hun studenten mogen bewaren moet volgens onze organisatie in de tijd beperkt worden. De Vlaamse Vereniging van Studenten is van mening om - in lijn met het standpunt van de Gentse Studentenraad - data van *learning analytics* niet langer bij te houden dan één academiejaar, tenzij de data gebruikt wordt voor een evaluatie of de student zelf expliciet vraagt om de data langer te mogen gebruiken. Verder moet de student steeds de mogelijkheid krijgen om individuele data te verwijderen. Dat ligt in lijn met het recht om vergeten te worden.

Verder vindt onze organisatie het essentieel om zowel studenten als docenten van tijd tot tijd te informeren over welke data verzameld worden. Daarbij moet aan de student steeds de mogelijkheid geboden worden om te kiezen om data niet langer te delen.

Gebruiken van data

In het gebruik van de data van *learning analytics* kunnen er twee grote toepassingen onderscheiden worden. Aan de ene kant kan de data informerend en ondersteunend gebruikt worden. Aan de andere kant is het mogelijk om de data controlerend te gebruiken, ter evaluatie.⁴¹

De Vlaamse Vereniging van Studenten adviseert:

- ✓ Leid als hogeronderwijsinstelling studenten en docenten op omtrent *learning analytics* zodat ze voldoende begrijpen hoe *learning analytics* werkt.
- ✓ Zorg ervoor dat studenten steeds hun toestemming moeten geven om hun gegevens te gebruiken voor *learning analytics*, tenzij het gaat om evaluaties van studenten.
- ✓ Zorg ervoor dat studenten die hun gegevens niet willen delen met de docenten steeds de mogelijkheid krijgen om alsnog individueel van *learning analytics* gebruik te maken.
- ✓ Voorzie dat data en gegevens uit *learning analytics* enkel gebruikt mogen worden op manieren waarvoor de studenten volledig geïnformeerde en intrekbare toestemming heeft gegeven.
- ✓ Maak het verplicht dat studenten steeds opnieuw toestemming moeten geven indien het gebruik van hun gegevens in de loop van de tijd verandert.

⁴¹ "[Standpunt Learning analytics en privacy](#)", Gentse Studentenraad, 10 mei 2019.

- ✓ *Learning analytics* mag nooit worden gebruikt om de toegankelijkheid van het hoger onderwijs te verhogen (bijvoorbeeld door studenten op basis van hun gegevens de toegang tot cursussen of examens te ontzeggen).
- ✓ De voortdurende behoefte aan gegevensverzameling van *learning analytics* mag het ontwerp van het curriculum nooit vertekenen door de focus weg te halen van het studentgerichte perspectief naar een perspectief dat uitsluitend betrekking heeft op cijfers en gegevens.
- ✓ Waak er als hogeronderwijsinstelling over dat het verzamelen van *learning analytics* bij studenten niet leidt tot het beïnvloeden van het leergedrag van studenten of tot een verhoogde druk op de mentale gezondheid van studenten.

5.5. Gebrek aan digitale vaardigheden

Studenten zijn “digital natives”.⁴² Gezien die status wordt vaak - foutief - uitgegaan van het feit dat studenten al van jongs af aan vertrouwd zijn met technologie. Hoewel de huidige generatie studenten inderdaad veel meer digitaal geletterd is dan de vorige generatie is het wel degelijk een misvatting om te denken dat alle studenten de volledige resem aan digitale vaardigheden bezitten.

Ten eerste moet rekening gehouden worden met het feit dat niet alle studenten in de thuisomgeving gelijke toegang tot ICT hebben.⁴³ Daarnaast klopt het dat studenten inderdaad bijzonder sterk bedreven zijn in het omgaan en gebruik van smartphones en tablets. Dat wil echter niet zeggen dat ze zijn uitgerust met de vaardigheden die nuttig zullen zijn bij het omgaan met technologie op de toekomstige werkplek. Daarnaast heeft het gebrek aan digitale vaardigheden er tijdens de lockdown toe geleid dat kansarme studenten niet in staat waren om aan het hoger onderwijs deel te nemen.⁴⁴ Ten slotte is het bezitten van die digitale vaardigheden des te belangrijker gezien verwacht wordt dat 90% van de jobs in de toekomst een bepaald niveau van digitale vaardigheden zullen vereisen.⁴⁵

Ook voor docenten is het cruciaal om met een goede digitale *skillset* in het auditorium of het labo te staan. Die *skillset* is des te belangrijker gezien de sleutelrol die docenten spelen in het hoger onderwijs. Het zijn de docenten die het digitaal onderwijs concretiseren, zij het door middel van het gebruik van lesopnames, het aanbieden van onderwijs in een digitale omgeving of het ter beschikking stellen van aanvullend leermateriaal op het digitaal leerplatform. Vandaag hebben leerkrachten en docenten echter niet steeds de nodige set aan vaardigheden of competenties om volop de digitale kaart te trekken. Zo zijn er nergens anders in de OESO-landen minder leerkrachten (40%) die ICT-vaardigheden aangeleerd krijgen via bijscholing.⁴⁶

Het gebruik van die digitale technologieën vraagt daarom om een structurele professionalisering van docenten; enkel zo kan digitaal onderwijs ook op lange termijn renderen. Ten eerste betekent het een bijscholing of omscholing van het personeelsbestand (professionalisering). Docenten zullen zowel technische vaardigheden als andere transversale en transdisciplinaire vaardigheden (zoals datageletterdheid)

⁴² De term “digital native” beschrijft een persoon die is opgegroeid met de informatietechnologie van het digitale tijdperk.

⁴³ “Being young in Europe today - digital world”, Eurostat, juli 2020, https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Being_young_in_Europe_today_-_digital_world#A_digital_age_divide.

⁴⁴ “Actieplan voor digitaal onderwijs (2021-2027)”, Europese Unie, 2021, <https://education.ec.europa.eu/nl/actieplan-voor-digitaal-onderwijs-2021-2027>.

⁴⁵ Kiss Monika, “Digital skills in the EU Labour Market”, Europese Unie, januari 2017.

⁴⁶ “De toekomst van ons onderwijs zal digitaal zijn”, Voka, 4 september 2020, <https://www.voka.be/nieuws/de-toekomst-van-ons-onderwijs-zal-digitaal-zijn-0>.

nodig hebben om optimaal gebruik te kunnen maken van digitaal onderwijs. Ten tweede zal naast het huidige personeelsbestand ook ander personeel nodig zijn om de digitalisering in goede banen te leiden. Ondersteuning binnen de hogeronderwijsinstellingen en vanuit de overheid is hierin cruciaal.

Tijdens de coronapandemie ontwikkelden veel docenten mooie en goede digitale praktijken.⁴⁷ Dat werd door veel studenten opgemerkt. Vandaag bestaat er echter geen platform waar die *good practices* tussen docenten gedeeld kunnen worden. Onze organisatie vraagt daarom om een lerend netwerk te voorzien waar ingezet wordt op het delen en verspreiden van die goede voorbeelden.

Zoals bij alle investeringen het geval is, houdt ook de investering in de digitale *skillset* van de docent vooral een taakverhoging dan een taakverlaging in, alvast op korte tot middellange termijn. Het is daarom belangrijk dat de overheid en de hogeronderwijsinstellingen docenten de mogelijkheid geven om de taakverhoging te compenseren met een taakverlaging op andere gebieden.

De Vlaamse Vereniging van Studenten adviseert:

- ✓ Focus als hogeronderwijsinstelling bij de opmaak van curricula ook steeds op het verwerven van digitale vaardigheden gezien het belang van digitale geletterdheid in het verdere professionele en persoonlijke leven.
- ✓ Investeer als overheid in de professionalisering van docenten op vlak van het gebruik van digitale technologieën en transversale en transdisciplinaire vaardigheden in het onderwijs.
- ✓ Maak als hogeronderwijsinstelling werk van een lerend netwerk voor docenten, waar *good practices* tussen docenten op vlak van digitaal onderwijs gedeeld kunnen worden.
- ✓ Zorg als overheid en hogeronderwijsinstelling voor een taakverschuiving en geen taakverhoging van de docenten.

⁴⁷ ["Visienota: Voorsprong Hoger Onderwijs"](#), Vlaamse Regering, 8 maart 2021, p.13.

5.6. Praktijklessen en interactieve werkvormen

Waar digitaal onderwijs zich uitstekend lijkt te lenen als alternatief voor fysieke hoorcolleges, merken we aan de andere kant op dat dat voor praktijklessen en lessen waarbij interactieve werkvormen gehanteerd worden veel minder het geval lijkt te zijn. Hier botsen docenten op moeilijkheden en grenzen om vlot de vertaling te maken van de colleges naar de digitale sfeer. Dat was duidelijk zichtbaar tijdens de pandemie en was een veelvoorkomende klacht bij meer praktijkgerichte opleidingen. Het verplicht vertalen van deze werkvormen naar een digitale variant heeft mogelijk tot gevolg dat de kwaliteit van het onderwijs vermindert.

We merken daarom op dat het essentieel is dat er voldoende aandacht uitgaat naar de zorgvuldige vertaling van praktijklessen en lessen die steunen op fysieke interactie naar een digitale vorm van die les. Een *copy-paste* van de digitalisering van een fysiek hoorcollege naar een digitale variant van een praktijkles is voor VVS daarom een *no-go*.

De Vlaamse Vereniging van Studenten adviseert:

- ✓ Hou als hogeronderwijsinstelling bij het overschakelen op digitaal onderwijs extra rekening met interactieve lessen en praktijklessen die zich hier niet altijd even goed toe lenen.
- ✓ Benut waar mogelijk digitaal onderwijs ook in meer praktijkgerichte vormen van onderwijs, maar voer tegelijkertijd onderzoek naar de grenzen van de digitalisering van het praktijkonderwijs en bepaalde interactieve werkvormen in ons onderwijs.
- ✓ Voorzie de nodige online infrastructuur, opleiding en ondersteuning, die het aan docenten moet toelaten om praktijkcolleges en interactie met de student te incorporeren in een digitale les.
- ✓ Zorg er ofwel voor dat lesgevers jaarlijks een bijscholing op maat kunnen volgen, naargelang hun digitale competentieniveau, ofwel dat ze bijscholing krijgen die voortvloeit uit een regelmatig georganiseerde onderwijsevaluatie van iedere lesgever aan de instelling.

5.7. Gevaar op een verscholen besparingsoperatie

Digitaal onderwijs wordt door overheden al snel gezien als een mogelijkheid om te besparen, bijvoorbeeld als alternatief voor overvolle aula's, het hergebruiken van lesopnames, de mogelijkheid om meer studenten met minder middelen te bereiken... De Vlaamse Vereniging van Studenten is er echter van overtuigd dat meer digitaal onderwijs vooral neerkomt op een investerings- en niet zozeer een besparingsoperatie.⁴⁸ Onderwijsinnovatie wordt geremd door desinvesteringen, terwijl de gezondheidscrisis net nu een momentum gecreëerd heeft om te investeren in onderwijs. Met de relanceplannen heeft de Vlaamse Regering daar ook al een aanzet toe gegeven.

Om digitaal onderwijs op een goede en efficiënte manier in te zetten, zal dat vragen om financiële en andere investeringen in het onderwijs. We wezen eerder al op de nood van professionalisering van het onderwijzend personeel. Daarnaast vraagt de digitalisering op vlak van materiaal en infrastructuur om een investeringsshift en -boost door en in de hogeronderwijsinstellingen. Verder zal de digitalisering vermoedelijk leiden tot een nieuwe instroom van studenten, onder andere door de verhoogde instroom aan studenten via levenslang leren en *internationalisation@home*, waardoor studenten op een andere manier (via flexibele leertrajecten) begeleid zullen moeten worden.

Ten slotte gelooft de Vlaamse Vereniging van Studenten dat digitaal onderwijs vooral een handige aanvulling kan zijn voor reeds bestaande onderwijsmethodieken, waarin verschillende methodieken en modaliteiten elkaar afwisselen, aanvullen of zelfs versterken. Ook in dat geval is een besparingsoperatie onmogelijk.

De Vlaamse Vereniging van Studenten adviseert:

- ✓ Behandel digitalisering van het hoger onderwijs als overheid en hogeronderwijsintelling in de eerste plaats steeds als een investering en niet als een besparing.
- ✓ Voorzie als overheid voor de hoger onderwijsinstellingen een stevige, adequate basisfinanciering om een coherent en sterk beleid digitaal onderwijs te ontwikkelen en uit te voeren.

⁴⁸ "[Uitdagingen en kansen voor een toekomstgericht hoger onderwijs](#)", Vlaamse Onderwijsraad (VLOR), 11 juli 2019; "[Statement on digitalisation](#)", European Students Union (ESU), juni 2019.

Digitaal onderwijs

Aanbevelingen op een rij

Opportunities van digitaal onderwijs

Digitaal onderwijs vraagt een sterke visie op onderwijs

De Vlaamse Vereniging van Studenten adviseert:

- ✓ Stippel als overheid en hogeronderwijsinstelling een visie op digitaal onderwijs uit die "education driven" is en niet "technology driven". Onderwijsmotieven moeten bepalen hoe het digitaal onderwijs van de toekomst eruit ziet.
- ✓ Betrek als overheid en hogeronderwijsinstelling de verschillende partners, zoals de studenten, leerlingen, instellingen, overheid, personeel en het middenveld bij het uitwerken van een visie op digitaal onderwijs.
- ✓ Onderzoek als overheid de impact van digitaal onderwijs op de functies die onderwijs opneemt en voor de studieloopbaan van studenten op langere termijn.
- ✓ Voorzie als overheid een duurzame investering in de digitalisering van het hoger onderwijs.

Democratischer / nabijer onderwijs

De Vlaamse Vereniging van Studenten adviseert:

- ✓ Heb als hogeronderwijsinstelling aandacht voor de thuissituatie van studenten en waak erover dat online onderwijs ook in de thuissituatie op een kwaliteitsvolle manier kan gebeuren.
- ✓ Onderzoek op welke manieren de thuissituatie van studenten hiertoe in rekening gebracht kan worden. Zorg voor een duidelijk antwoord op de vraag of een student hiervoor in aanmerking komt en op welke manieren de ondersteuning dan geschikt is om de moeilijkheden die gepaard gaan met diens thuissituatie zoveel mogelijk gereduceerd kunnen worden.

- ✓ Maak gebruik van de SIHO-leidraad Universeel ontwerp om zo alle studenten aan hoger onderwijs te laten participeren.

Een duurzamer onderwijs

De Vlaamse Vereniging van Studenten adviseert:

- ✓ Neem als hogeronderwijsinstelling het verduurzamen van het hoger onderwijs op als een van de doelstellingen in het instellingsgebonden beleid omtrent de digitalisering van het hoger onderwijs. Maak in dat beleid duidelijk op welke manier verduurzaamd zal worden en maak dit ook concreet.
- ✓ Evalueer deze duurzaamheidsdoelstellingen regelmatig.
- ✓ Voorzie steeds een digitaal aanbod ter vervanging van fysiek lesmateriaal en geef aan de student de keuze om al dan niet met het digitale dan wel met het fysieke cursusmateriaal aan de slag te gaan. Dit kan verduurzaming teweegbrengen alsook een kostenbesparing betekenen voor bepaalde studenten.

Herbekijken van lesopnames

De Vlaamse Vereniging van Studenten adviseert:

- ✓ Maak als hogeronderwijsinstelling lesopnames zo veel mogelijk en waar mogelijk beschikbaar. Focus daarbij voornamelijk op hoorcolleges.
- ✓ Zorg voor de daadwerkelijke uitvoering van het maken van lesopnames met behulp van de nodig infrastructuur.
- ✓ Gebruik lesopnames niet als een tool om studenten beter voor te bereiden op de les zelf, maar biedt de mogelijkheid wel aan. Studenten kunnen de opnames gebruiken om zich beter voor te bereiden op de les en om gericht vragen te kunnen stellen voor, tijdens of na de les. Deze voorbereiding mag echter niet noodzakelijk zijn om de inhoud van de aankomende les te begrijpen.
- ✓ Zorg ervoor dat lesopnames niet een taakvermeerdering bij de student inhouden, maar eerder een taakverschuiving.
- ✓ Maak lesopnames onbeperkt toegankelijk in de tijd.
- ✓ Geef studenten de tools in handen om te verstaan hoe ze de technologie kunnen gebruiken om hun leren te verbeteren. Dit houdt onder meer in dat studenten beter begrijpen hoe digitaal onderwijs het beste kan worden gebruikt

als aanvulling op het *face-to-face* bijwonen van colleges en het herkennen van de nadelen als het wordt gebruikt als vervanging voor contactonderwijs.

- ✓ Informeer docenten over de voordelen van het vastleggen van lesopnames voor studenten. Dit omvat het wegwerken van misverstanden, zoals het feit dat het vastleggen van colleges onvermijdelijk zal leiden tot een afname van de aanwezigheid van studenten.
- ✓ Train docenten in het effectief gebruik van lesopnames. Dit omvat een goed begrip van welke onderwijsstijlen en benaderingen het meest geschikt zijn voor het vastleggen van colleges. Dergelijke trainingen moeten zich ook richten op hoe docenten interactie en betrokkenheid kunnen vergroten en diepgaand leren kunnen bevorderen.
- ✓ Zorg er als hogeronderwijsinstelling voor dat de nodige technologische ondersteuning aangeboden wordt zodat de technologie voor het vastleggen van lesopnames betrouwbaar en gebruiksvriendelijk is voor studenten en docenten.
- ✓ Voorzie als hogeronderwijsinstelling een duidelijk reglement rond de privacy met betrekking tot het gebruik maken en delen van lesopnames. Informeer docenten en studenten over deze privacyregels.
- ✓ Investeer als overheid in het aanbieden van digitale opname-apparatuur en ondersteuning voor lesopnames in de hoger onderwijsinstellingen.

Mogelijkheden voor internationalisation@home

De Vlaamse Vereniging van Studenten adviseert:

- ✓ Investeer als hogeronderwijsinstelling meer in *internationalisation@home*.
- ✓ Voorzie als Overheid een apart streefcijfer voor *internationalisation@home*.
- ✓ Bekijk als hogeronderwijsinstelling de mogelijkheden tot *funding* aangeboden binnen het Erasmus+-programma voor *internationalisation@home*.

Uitdagingen en bedreigingen van digitaal onderwijs

Kansenongelijkheid bij toegang tot hoger onderwijs

De Vlaamse Vereniging van Studenten adviseert:

- ✓ Heb aandacht voor de digitale basisinfrastructuur in kwetsbare gezinnen.
- ✓ Koppel een sociaal beleid vast aan de digitalisering van het hoger onderwijs.
- ✓ Geef de studentenvoorzieningen de opdracht om studenten die het financieel niet breed hebben financieel bij te staan in de verdere uitrol van digitaal onderwijs in het hoger onderwijs.
- ✓ Spendeer bij het uitrollen van digitaal onderwijs specifiek aandacht aan studenten uit kansengroepen, studenten met een functiebeperking en studenten met speciale behoeften of leerproblemen.

Ambigue rol van private partners bij het hoger onderwijs

De Vlaamse Vereniging van Studenten adviseert:

- ✓ Hou als overheid een debat over de rol van private partners in het hoger onderwijs, zodat er een duidelijke visie kan ontwikkeld worden op de rol van private partners op het digitale onderwijsterrein in het hoger onderwijs.
- ✓ Betrek de Vlaamse Onderwijsraad in een adviesprocedure ter ontwikkeling van een ethische code voor de ontwikkeling, aankoop en het gebruik van digitale onderwijssoftware.
- ✓ Bied als overheid een kader voor de vereiste kwaliteit van de aangeboden onderwijssoftware, met inbegrip van het eigenaarschap van de data.

Sociale aspect van digitaal onderwijs

De Vlaamse Vereniging van Studenten adviseert:

- ✓ Behoud ook in de toekomst een mix van contactonderwijs, digitaal onderwijs en studiegerelateerde ontmoetingsplaatsen. Digitaal onderwijs heeft een aanvullende rol te spelen bij de sociale component in ons hogeronderwijslandschap.

- ✓ Blijf parallel aan een verdere digitalisering van ons onderwijssysteem werk maken van een adequate ondersteuning voor studenten(organisaties) bij het versterken van *community building* en *peer support*.
- ✓ Blijf parallel aan een verdere digitalisering van ons onderwijssysteem werk maken van de nodige investeringen in infrastructuur waar studenten elkaar (in een studiecontext) kunnen ontmoeten.
- ✓ Kijk voor sociaal kwetsbare studenten, die het fysieke contact met studiegenoten dreigen te verliezen bij een verdere digitalisering, naar de ontwikkeling van specifiek daarop gerichte buddyprogramma's.
- ✓ Maak ten volle gebruik van de aanvullende sociale mogelijkheden van het digitale onderwijs ter ondersteuning van studenten die om medische redenen niet kunnen deelnemen aan fysieke lessen.

Learning Analytics & privacy van de student

De Vlaamse Vereniging van Studenten adviseert:

- ✓ Leid als hogeronderwijsinstelling studenten en docenten op omtrent *learning analytics* zodat ze voldoende begrijpen hoe *learning analytics* werkt.
- ✓ Zorg ervoor dat studenten steeds hun toestemming moeten geven om hun gegevens te gebruiken voor *learning analytics*, tenzij het gaat om evaluaties van studenten.
- ✓ Zorg ervoor dat studenten die hun gegevens niet willen delen met de docenten steeds de mogelijkheid krijgen om alsnog individueel van *learning analytics* gebruik te maken.
- ✓ Voorzie dat data en gegevens uit *learning analytics* enkel gebruikt mogen worden op manieren waarvoor de studenten volledig geïnformeerde en intrekbare toestemming heeft gegeven.
- ✓ Maak het verplicht dat studenten steeds opnieuw toestemming moeten geven indien het gebruik van hun gegevens in de loop van de tijd verandert.
- ✓ *Learning analytics* mag nooit worden gebruikt om de toegankelijkheid van het hoger onderwijs te verhogen (bijvoorbeeld door studenten op basis van hun gegevens de toegang tot cursussen of examens te ontzeggen).
- ✓ De voortdurende behoefte aan gegevensverzameling van *learning analytics* mag het ontwerp van het curriculum nooit vertekenen door de focus weg te halen van het studentgerichte perspectief naar een perspectief dat uitsluitend betrekking heeft op cijfers en gegevens.

- ✓ Waak er als hogeronderwijsinstelling over dat het verzamelen van *learning analytics* bij studenten niet leidt tot het beïnvloeden van het leergedrag van studenten of tot een verhoogde druk op de mentale gezondheid van studenten.

Gebrek aan digitale vaardigheden

De Vlaamse Vereniging van Studenten adviseert:

- ✓ Focus als hogeronderwijsinstelling bij de opmaak van curricula ook steeds op het verwerven van digitale vaardigheden gezien het belang van digitale geletterdheid in het verdere professionele en persoonlijke leven.
- ✓ Investeer als overheid in de professionalisering van docenten op vlak van het gebruik van digitale technologieën en transversale en transdisciplinaire vaardigheden in het onderwijs.
- ✓ Maak als hogeronderwijsinstelling werk van een lerend netwerk voor docenten, waar *good practices* tussen docenten op vlak van digitaal onderwijs gedeeld kunnen worden.
- ✓ Zorg als overheid en hogeronderwijsinstelling voor een taakverschuiving en geen taakverhoging van de docenten.

Praktijklessen en interactieve werkvormen

De Vlaamse Vereniging van Studenten adviseert:

- ✓ Hou als hogeronderwijsinstelling bij het overschakelen op digitaal onderwijs extra rekening met interactieve lessen en praktijklessen die zich hier niet altijd even goed toe lenen.
- ✓ Benut waar mogelijk digitaal onderwijs ook in meer praktijkgerichte vormen van onderwijs, maar voer tegelijkertijd onderzoek naar de grenzen van de digitalisering van het praktijkonderwijs en bepaalde interactieve werkvormen in ons onderwijs.
- ✓ Voorzie de nodige online infrastructuur, opleiding en ondersteuning, die het aan docenten moet toelaten om praktijkcolleges en interactie met de student te incorporeren in een digitale les.
- ✓ Zorg er ofwel voor dat lesgevers jaarlijks een bijscholing op maat kunnen volgen, naargelang hun digitale competentieniveau, ofwel dat ze bijscholing

krijgen die voortvloeit uit een regelmatig georganiseerde onderwijsevaluatie van iedere lesgever aan de instelling.

Gevaar op een verscholen besparingsoperatie

De Vlaamse Vereniging van Studenten adviseert:

- ✓ Behandel digitalisering van het hoger onderwijs als overheid en hogeronderwijsinstelling in de eerste plaats steeds als een investering en niet als een besparing.
- ✓ Voorzie als overheid voor de hoger onderwijsinstellingen een stevige, adequate basisfinanciering om een coherent en sterk beleid digitaal onderwijs te ontwikkelen en uit te voeren.